

Monotematické číslo:
Sociálně politické dopady 4. průmyslové revoluce

Aktuální úvaha

Čtvrtá průmyslová revoluce a koronavirová pandemie mění svět
Petr Víšek

Recenzované články

Požadavky českého průmyslu na pracovníky v podmínkách Průmyslu 4.0
Michal Janičko – Filip Klicnar – Patrik Budský – Petr Weisser

Postoj vedení strojírenských podniků v Plzeňském kraji k pracovní síle
v kontextu zavádění Průmyslu 4.0
František Kalvas – Jan Váně – Josef Basl

Čtvrtá průmyslová revoluce, nebo změna srovnatelná s průmyslovou revolucí?
Radim Valenčík – Pavel Sedláček

Rozhovor

Rozhovor s ekonomickým poradcem *Jaroslavem Šulcem* nejen o koncepci
„Iniciativa Průmysl 4.0“

Recenze

Sociolog *Jan Keller* recenzuje knihu Daniela Prokopa „Slepé skvrny“

Ekonom *Jan Mertl* hodnotí publikaci „Good Economics for Hard Times“

Politolog *Pavel Hulec* recenzuje sborník Pavla Barši a kol. „Za hranice kapitalismu“

FÓRUM

ODBORNÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

sociální politiky

Editorial	1	Rozhovor	
Aktuální úvaha		Je Etapa 4.0 více hrozbou, nebo příležitostí? Rozhovor s ekonomickým poradcem Ing. Jaroslavem Šulcem, CSc. <i>Petr Šafařík</i>	30
Čtvrtá průmyslová revoluce a koronavirová pandemie mění svět <i>Petr Víšek</i>	2	Recenze	
Recenzované články		Recenze knihy „Slepé skvrny“ <i>Jan Keller</i>	33
Požadavky českého průmyslu na pracovníky v podmínkách Průmyslu 4.0 <i>Michal Janíčko – Filip Klicnar – Patrik Budský – Petr Weisser</i>	6	Recenze publikace „Good Economics for Hard Times“ <i>Jan Mertl</i>	35
Postoj vedení strojírenských podniků v Plzeňském kraji k pracovní síle v kontextu zavádění Průmyslu 4.0 <i>František Kalvas – Jan Váně – Josef Basl</i>	15	Recenze sborníku „Za hranice kapitalismu“ <i>Pavel Hulec</i>	36
Čtvrtá průmyslová revoluce, nebo změna srovnatelná s průmyslovou revolucí? <i>Radim Valenčík – Pavel Sedláček</i>	22	Příloha	
Poznátky z výzkumu		Z výsledků výzkumné činnosti VÚPSV, v. v. i., v roce 2019	I–XX
Čtvrtá průmyslová revoluce, trh práce a covid-19 <i>Arno Kraus – Petr Víšek</i>	27		

Editorial	1	Findings from research	
Topical reflection		The Fourth Industrial Revolution, the labour market and Covid-19	27
The Fourth Industrial Revolution and the coronavirus pandemic are changing the world <i>Petr Víšek</i>	2	Interview	
Reviewed articles		Does Stage 4.0 present more of a threat than an opportunity? An interview with economic advisor Ing. Jaroslav Sulc, CSc.	30
The workforce requirements of Czech industry under Industry 4.0 conditions <i>Michal Janíčko – Filip Klicnar – Patrik Budský – Petr Weisser</i>	6	Review	
The attitude of the management of engineering companies in the Plzen Region to the workforce in the context of the introduction of Industry 4.0 <i>František Kalvas – Jan Váně – Josef Basl</i>	15	Review of the book „Blind Spots“	33
The Fourth Industrial Revolution, or a change comparable to the Industrial Revolution? <i>Radim Valenčík – Pavel Sedláček</i>	22	Review of the publication „Good Economics for Hard Times“	35
		Review of the book „Beyond Capitalism“	36
		Annex	
		From the results of the research activities of RILSA (VÚPSV) in 2019	I–XX

For abstracts of the non-reviewed articles see the 3rd page of the cover.

Časopis je zařazen Radou pro výzkum, vývoj a inovace do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR a je indexován rovněž v databázi ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences).

Informace pro autory

Obsahové zaměření časopisu: sociální problematika v nejširším vymezení. Časopis se skládá ze dvou částí. V první, tvořené rubrikou Recenzované články, jsou uveřejňovány pouze recenzované příspěvky. O zařazení do recenzované části časopisu rozhoduje redakční rada na základě výsledků recenzního řízení, které je oboustranně anonymní. Redakce v tomto směru provádí potřebné kroky. Autoři mohou nabízet články do obou částí, tj. do recenzované i nerecenzované části. Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky. Autor by měl připojit úplnou kontaktní adresu včetně telefonního čísla a e-mailové adresy. Příspěvky zasílejte v elektronické podobě na adresu: petr.safarik@vupsv.cz.

Formální požadavky

Rukopis příspěvku do recenzované části (nejlépe v členění úvod, současný stav poznání, zkoumaná problematika a použité metody, výsledky, diskuse, závěr) o rozsahu zhruba 30 tisíc znaků včetně mezer v editoru MS Word musí vedle vlastního textu obsahovat 10–15řádkový abstrakt a klíčová slova, obojí v češtině a v angličtině. Grafy a obrázky musí být přizpůsobeny černobílému provedení (ve formátu excel skupinový sloupcový, ne prostorový). Přípojeny musí být i jejich zdrojové soubory. Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

Více viz: www.vupsv.cz/casopis

FÓRUM sociální politiky

odborný recenzovaný časopis

4/2020

Vydává Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12
170 00 Praha 7 – Holešovice
IČO 45773009

Facebook: <https://www.facebook.com/vupsv>
LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company/vupsv>
Twitter: <https://twitter.com/vyzkumny>

Šéfredaktor: PhDr. Petr Šafařík
kontakt: petr.safarik@vupsv.cz
tel. +420 211 152 722, mob. +420 777 529 070

Tisk: Vydavatelství KUFŘ, s. r. o.
Naskové 3, 150 00 Praha 5

Distribuce a předplatné:
Česká pošta, s. p., odd. periodického tisku
Olšanská 38/9, 130 00 Praha 3
e-mail: postabo.prstc@cpost.cz
tel.: 800 300 302 (bezplatná infolinka ČR)

Prodej za hotové:
Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7 – Holešovice

Cena jednotlivého čísla: 60 Kč

Vychází: 6krát ročně

Dáno do tisku: 19. 8. 2020

Registrace MK ČR E 17566
ISSN 1802-5854 – tištěná verze
ISSN 1803-7488 – elektronická verze
© Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., Praha 2020

Redakční rada:

Doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (předseda - VÚPSV)
Doc. Adina Barbulescu, PhD (West University of Timisoara)
Doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc. (FHS UK)
Doc. JUDr. Iva Fischerová, CSc. (MUP, o. p. s., VŠE)
Prof. Jason Heyes (Sheffield University)
Prof. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D. (ZSF JČU)
Prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc. (VŠE)
Mgr. Aleš Kroupa (VÚPSV)
PhDr. Věra Kuchařová, CSc. (VÚPSV)
Doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc. (VŠE)
Prof. Dr. Wim van Oorschot (Leuven University)
Prof. Ing. Eva Rievajová, Ph.D. (EU Bratislava)
Oksana Mikhaylovna Shubat, PhD (Ural Federal University)
Prof. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc. (MU)
Prof. dr hab. Marek Szczepeński (Poznań University of Technology)
Prof. Ing. Jaroslav Vostatek, CSc. (VŠFS)
Konstantinos N. Zafeiris, PhD (Democritus University of Thrace)

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

máte před sebou první ze dvou letošních monotematických čísel Fóra sociální politiky. Věnujeme se v něm sociálně politickým dopadům digitalizace ekonomiky / Průmyslu 4.0 / čtvrté průmyslové revoluce / Etapy 4.0.

Rámcové téma tohoto vydání FSP jsme ohlásili v loňském říjnovém editoriu, zhruba dva měsíce před propuknutím koronavirové pandemie v čínském městě Wu-chan. Následná její dynamika je nechvalně známa... Specifika řady vědeckých disciplín relevantních pro FSP kladou nemalé překážky pohotovému zohlednění tak nečekaných a hlubokých zásahů, které přinesl covid-19 právě i sociální politice (nezaměstnanost, flexibilní formy práce, kurzarbeit, ošetřovné atp.). Sociálně politickým dopadům koronavirové pandemie věnujeme příští – říjnové – číslo FSP. Každopádně nás velmi těší, že se i autoři recenzovaných článků v nynějším vydání Fóra sociální politiky do svých textů již snažili zapracovat také dopady koronavirové krize.

Stejně jako červnové FSP, i to současné otevíráme aktuální úvahou, v níž Petr Víšek, výzkumný pracovník VÚPSV, vidí koronavirovou krizi jako akcelerátor řady trendů spojených s Etapou 4.0. Jednou z výrazných sociálně politických otázek, které P. Víšek vznáší ve vazbě na aktuální státní koronavirovou pomoc podnikatelům, je, zda nepřichází doba povinného pojištění podnikatelské činnosti, které by snížilo platby státu v obdobných krizových situacích.

První dva recenzované články se zabývají otázkami dopadů 4. průmyslové revoluce na zaměstnanost v českém průmyslu. V první recenzované stati kolektiv autorů z Národního observatoře zaměstnanosti a z ČVUT mimo jiné uvádí, že tlak na automatizaci bude v budoucnu zřejmě oslaben kvůli tomu, že koronavirová pandemie zvyšuje nezaměstnanost. Závažným tématem, které autoři doporučují k dalšímu zpracování, je i to, nakolik v České republice dostupnost levné zahraniční pracovní síly s nízkou kvalifikací brzdí šíření digitalizace, robotizace a automatizace.

Také druhý recenzovaný článek ukazuje mimo jiné, jak hluboký zásah pro vývoj Průmyslu 4.0 přinesla koronavirová krize. Ostatně i bez ní se dopady Etapy 4.0, včetně těch sociálně politických, odhadovaly velmi těžko, neboť lze jen krajně obtížně předpovědět vývoj nových technologií a možnosti pořízení z historie jsou velice omezené kvůli zásadně zvýšené složitosti a křehlosti rizikové společnosti (Ulrich Beck). I článek kolektivu autorů ze Západočeské univerzity v Plzni a VŠE v Praze tedy – kromě zjištění vlastního empirického výzkumu – zdůrazňuje ohledně toho, co koronavirová pandemie znamená pro Etapu 4.0, poznatky značně ambivalentní: na jednu stranu se rozšířila práce z domova, zájem o 3D tisky atp., na druhou stranu hackerské útoky i vůči nemocnicím připomněly, jak křehké informační technologie jsou, zvláště během tzv. komplexních krizí.

Ale jsou i dobré zprávy... Těší nás, že opět přinášíme hned tři recenze, a to velmi přínosných a originálních knih. Obecně je u recenzí ideálním případem, když jsou hodnotiteli nejpřednější znalci z daných oborů a když se navíc umějí vyjadřovat čtivým slohem. Profesor Jan Keller ve svém hodnocení významné knihy sociologa Daniela Prokopa nastavil pomyslnou laťku velice vysoko. Redakce FSP se vynasnaží, aby k podobným "setkáním titánů" docházelo v našem časopise co nejčastěji. A jako velcí optimisté doufáme, že kritické výroky Jana Kellera kupříkladu ohledně Prokopových náhledů na sociální stratifikaci české společnosti přispějí k tomu, že daná problematika dozná dalších reflexí. Fórum sociální politiky jim rozhodně je a dále bude otevřeno.

A nyní již tradiční upoutávka ohledně toho, co Vás čeká v příštím – říjnovém, „koronavirovém“ – vydání FSP. Mezi recenzovanými články přinese naše rámcovou analýzu dopadů nástupu koronavirové krize na trh práce v České republice: shrábně i ohledně regionálních rozdílů a příčin zjištěných diferencí. Ohlásit již mohu také empirický esej sociologa Jiřího Mertla, který se bude zabývat problematikou základního nepodmíněného příjmu v kontextu sociálně politických dopadů koronavirové krize. Opět nebudou chybět recenze významných publikací, tentokrát kupříkladu zahraničního e-sborníku Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes.

Závěrem aktualita: vydavatel tohoto časopisu – Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. – začal být aktivnější na internetových sociálních sítích. Kromě Facebooku také na LinkedInu a Twitteru. Objevují se na nich i příspěvky spojené s Fórem sociální politiky. Velmi nás potěší, když se s námi na zmíněných sociálních sítích spojíme a když budeme sdílet a pomáhat šířit informace o zajímavých seminářích, publikacích a tak podobně.

S přáním inspirativního čtení

Petr Šafařík
šéfredaktor

Čtvrtá průmyslová revoluce a koronavirová pandemie mění svět

Petr Víšek

Na změny probíhající v důsledku uplatnění nejmodernějších technologií je třeba dívat se v širších dějinných souvislostech a je nutné předpokládat závažné dlouhodobé důsledky. Čtvrtá průmyslová revoluce přináší mnoho nadějí, ale i nejistot. Bude se měnit povaha práce a pracovněprávních vztahů. Budou se měnit role státu a obcí. Budou se uplatňovat nové životní trajektorie, například bude nezbytné změnit pojetí nezaměstnanosti a chápat ji jako období přípravy na nové povolání a chránit dosažený sociální status. To vyvolá zcela nové požadavky na sociální systém i na vzdělání. Je nutné předpokládat růst sociální polarizace a rizik s ní spojených. Závislost na moderních technologiích vytváří i nové výzvy a nebezpečí. Koronavirová pandemie se v daném kontextu projevuje diferencovaně jako brzda i jako akcelerační.

Úvod

Světlem obchází strašidlo – strašidlo 4. průmyslové revoluce... Za zdroj vzniku první průmyslové revoluce je považován parní stroj, dalšími etapami byla elektřina a automaty. „Čtvrtá průmyslová revoluce“ je charakterizována digitalizací, umělou inteligencí, robotizací (přičemž robot není jen stroj, ale také „algoritmus“), vysokorychlostním internetem standardu 5G, popř. 6G, a patří sem i netušené možnosti nanotechnologií a důsledky procesů deglobalizace.

Autor této úvahy se připojuje k těm, kteří tuto masivní změnu označují za faktickou „druhou průmyslovou revoluci“. S tím, že první přídala k člověku stroje a další etapy stroje jen zkvalitňovaly. Ale nynější etapa mění vztah člověka ke „strojům“, rozděluje jinak jejich role a formuje nově vzájemné vztahy. **Umělá inteligence se bude projevat jako subjekt rozhodování. Se všemi faktálními dilematy etiky jejího rozhodování.**

První průmyslová revoluce představovala dramatický zásah do společnosti. Dala vzniknout několika válkám a revolucím. Ale také, slovy profesora Igora Tomeše, „vzniklo chudinské právo, sociální pojištění a další ochranné sociální zákonodárství“. Sám stát pak zavedl povinné pojištění, aby donutil neprivilegované občany postarat se takto sami o sebe, aby ve stáří či nemoci nezůstali zcela bez zabezpečení. Tak vznikly sociální fondy, které vytvářely potřebný kapitál. Vzniklo mocné odborové hnutí. Dvě světové války spojené s rostoucím sociálním napětím donutily Evropu, aby toto sociální pojetí přirozených lidských práv prohloubila. Tyto **atributy sociálního evropského civilizačního modelu vznikaly celá desetiletí na podkladě určité sociálně ekonomické reality a za tvrdých sociálních konfliktů.** Lze nejen tušit, ale už důvodně předpokládat, že se tato sociálně ekonomická realita zásadním způsobem změní a **bude třeba hledat zcela nová řešení v oblasti práce i sociální ochrany. Stávající systémy vznikly za jiných podmínek a pro jiné potřeby.**

Nové technologie budou měnit poměr úkolů zajišťovaných člověkem a úkolů zajišťovaných stroji, přitom charakter změn může být různý jak co do jejich rozsahu, tak co do

rychlosti jejich aplikace. Vysoce pravděpodobné je, že ve stejnou chvíli bude docházet k úbytku některých pracovních míst a zároveň bude docházet k rozsáhlému rozvoji nových služeb a pracovních pozic, které budou zaváděním nových technologií podpořeny a uvolněním lidí z předchozí práce umožněny. Průběžné i konečné dopady tedy mohou být jak pozitivní (například při vytváření nových pracovních míst a zlepšení kvality života), tak problematické (regionální důsledky rušení míst) i negativní (zvětšení sociálních nerovností a snížení pracovněprávní a sociální ochrany). **Masivní vliv a důsledky uvedených technologií je proto vhodné vnímat jako zcela nový koncept a novou filozofii přinášející celospolečenskou změnu a nový civilizační vzorec. Již jen samotné diskuse o zaručeném příjmu „bez práce“ a pro kohokoliv to naznačují.**

Co vlastně víme

Otevírá se tedy řada zásadních otázek pro diskusi a predikce. Prvním tématem je budoucí zaměstnanost. Jak bude přibývat automatizace, počítače a stroje nahradí lidské pracovníky napříč všemi různými obory, od řidičů po účetní, od realitních makléřů po pojišťovací agenty.

Studie zveřejněná na ekonomickém fóru v Davosu v roce 2018 předpovídá, že v příštích pěti letech kvůli umělé inteligenci ztratí ve světě práci 7,1 milionu lidí.¹ Ze studie společnosti Deloitte „Automatizace práce v ČR, Proč se (ne)bát robotů, 2018“ vyplývá, že robotizace a automatizace ovlivní v příštích letech asi polovinu pracovních pozic v Česku. Nezaměstnanost se ale kvůli tomu údajně výrazně nezvýší. Automatizace podle této studie přispěje k vytrvalému růstu české ekonomiky. Automatizace by se podle technologických možností a struktury české ekonomiky mohla dotknout 51 % pracovních pozic. Již dnes je mnoho věcí, které lze vyřídit doma přes internet a není třeba jít na přepážku. Půjčky, pojištění, jízdenky, informace, poradenství, nákupy všeho druhu s dovozem apod. Mnoho „přepážek a pracovníků“ ubude. Mnozí lidé s nadšením čím dál tím víc platí bezhotovostně (nynější pandemie to ještě akcelerovala) a neuvědomují si, že ty

„jejich“ peníze jsou de facto u nějaké soukromé firmy, která jim je vydá, jen když půjde elektrický proud a když je bude skutečně mít. A když nezkrachuje...

Počítač a automat oproti zaměstnancům mají tu výhodu, že neznají pracovní dobu, stres, dovolené ani pauzy na oběd, kampaně typu Me Too a kolektivní vyjednávání. Avšak jak namítl odborář Henry Fordovi, když se průmyslník chlubil novými automaty, které nebudou stávkovat: „Ale také nebudou kupovat vaše auta“.

Například podle poznatků z celosvětového průzkumu ManpowerGroup, až 45 % každodenních pracovních činností může být brzy v různé míře automatizováno.² Pro Česko z té studie vyplývá, že je v rámci Evropy ohledně přípravy na příchod robotů a umělé inteligence velmi zranitelným státem. V ČR je podle ní digitální automatizací ohroženo 52,2 % zaměstnanců, tedy více než v celém zbytku Evropy. Důvodem je vysoký podíl málo kvalifikovaných, manuálních pozic.

Například studie Úřadu vlády³ uvádí, že digitalizace by měla do patnácti let vytvořit asi 300 tisíc pracovních míst, ale současně 700 tisíc stávajících míst zlikvidovat. Čistý úbytek tedy představuje 400 tisíc příležitostí k výdělku. Méně často se v literárních zdrojích vyskytují konkrétnější vymezení nových odvětví a oborů činností. Spíše jejich charakteristiky. Předpokládá se, že nově vzniklá pracovní místa budou vyžadovat to, co neumí stroje, např. empatii. Autoři často hovoří o sociálních službách, o činnostech v oblasti ochrany životního prostředí, popř. o službách obecně s tím, že sociální služby pro seniory, které jsou v České republice poddimenzované, by se měly (mohly) stát hlavním zaměstnavatelem uvolněných lidí. Ale problémem bude například skutečnost, že se mladší lidé v posledních 30 letech stěhují do měst za prací, zatímco jiní a senioři zvláště se stěhují opačným směrem. Nová místa tedy budou vznikat po celém území.

Některé současné představy o vývoji nezaměstnanosti jako následku koronavirové pandemie mají ovšem mnohem dramatictější dimenzi, kterou lze pojmenovat jako „černý scénář“. Lze očekávat, že souběh zmíněných tendencí může nezaměstnanost výrazně gradovat.

„Uber a spol.“ ubírají daně a nechraňují pracovníky

Zcela nové možnosti přináší spojení počítače a chytrého telefonu. Příkladem takového vývoje je např. „zprostředkovatel dopravy“ Uber. Nebo „zprostředkovatel ubytování“ Airbnb. Největší dopravce – a nemá auta. Největší ubytovatel – a nemá byty... Závažné důsledky pro bytovou situaci obnažila koronavirová pandemie.

Takových forem podnikání přes chytré telefony je už velmi mnoho a budou přibývat. Lidé pracující v tomto režimu – a je jich stále více – jsou v „prekérní situaci“ a nemají ony vymoženosti pracovněprávní a sociální ochrany, která byla v průběhu mnoha desetiletí tvrdě vybojována pro zaměstnance. **Stát zatím nedisponuje nástroji pro reglementaci tohoto systému, nemá „rozhraní“, jímž by v tomto systému tzv. platformových ekonomik uplatnil své zájmy a práva a zajistil dodržování příslušných povinností. Řešení není v zákazu, ale v nalezení adekvátních cest ke zdanění. Jít cestou tvrzení, že jde v oněch nových službách o „zaměstnance“ (se všemi nároky), není řešením – tento systém se úspěšně rozvíjí právě proto, že to zaměstnanci nejsou.**

Bude zřejmě třeba redefinovat pojem práce a každá „užitečná činnost“ bude prací. Ale očekávaná nová povolání jsou neproduktivní. Jaké bude sociální zabezpečení nových neproduktivních povolání a z jakých zdrojů bude financováno? Za sociální zabezpečení odpovídá národní stát, ale byznys je v rukách soukromých a nadnárodních. Národní státy jsou stále slabší a stále neschopnější. Čeká nás tvorba nového civilizačního modelu? **Bismarckův model sociálního zabezpečení ztrácí svoje opodstatnění a schopnost garantovat zamýšlené cíle. Tento model mezigenerační solidarity stojí na pracujících lidech. Ohroženy jsou oba základy – demografická báze i zaměstnanost.**

Vše vede také k otázce, zda by nebylo třeba – pokud jde o sociální systémy – orientovat se více zpět na rodinu jako ověřený funkční sociální systém s možností přímých i dlouhodobých vztahů a vzájemné garance až po mezigenerační podporu. Zatím se rodina a minimální systém sociální ochrany – manželství – chybí, zato systematicky destruuji.

Hvězdná hodina obcí?

Druhým perspektivním tématem je návrat role obce. Relokace neznamená lokální izolaci. Slábnoucí národní stát může delegovat své povinnosti nahoru (do Bruselu, což není kvitováno s nadšením), nebo dolů do obcí a regionů. Naopak, soběstačné, samosprávné a sebeudržitelné jednotky (města a obce) se propojují do širších sítí spolupráce, vyměňují si zkušenosti, spolupracují a doplňují se navzájem. Pocítíme i důsledky deglobalizace. Proč vyrábět zboží na třech kontinentech, když je možné vše vyrobit „doma“ –

a bude k tomu třeba jen zlomek pracovníků? Koncept 4.0 přinese levnější práci i „v tuzemsku“, není důvod ji posílat na východ, i tam mzdy rostou. Významným podílem na ceně jsou proto dopravní náklady, firmy se vrací ze světa „domů“, do mateřských zemí. To jsou zdroje pro deglobalizaci. Státům půjde o „jejich“ zaměstnanost. „Státy nemají přátele, mají jen své zájmy“.

Takový směr uvážování naznačuje, že by se měl stát více osvojit od nadbytečné reglementace života obcí a uvolnit si ruce pro aktivity (role a povinnosti), které musí být centralizovány, aby byl stát státem, a ne seskupením samosprávných obcí. Má vyšší role, povinnosti a odpovědnosti, ústavní i mezinárodněpolitické. Avšak dnešní lobby samospráv paradoxně blokuje i takové centrální role, jako jsou například ty v bytové politice či stavebním právu. Přitom nejen podle V. I. Lenina, ale i podle T. G. Masaryka je stát územím, na němž je vykonávána státní moc...

Opakovaně se otevírá téma „zaručeného nepodmíněného“ příjmu. Souhlasím s Vladimírem Špidlou, který na konferenci Prague Social Europe Conference 2019 tento koncept odmítl a uvedl, že existuje mnoho „užitečných činností“, kterými je možné příjem podmínit. Je ale třeba redefinovat pojem „práce“. A přemýšlet, kdo bude schopen takové aktivity organizovat. Stát pomocí úřadů práce asi těžko. Patrně to bude obec. Dostatečně veliká a kompetentní, nikoliv 6,5 tisíce obcí českých, z nichž 90 % má méně než dva tisíce obyvatel. Mimochodem, 2 000 obyvatel je minimální velikost pro administrativní vymezení obce v Rakousku.

Cui bono?

Druhým velkým tématem je prohlubování sociální polarizace společnosti. Většina expertů se shoduje na tom, že ze 4. průmyslové revoluce budou mít mnohem větší prospěch bohatí lidé než chudí, a to především proto, že kvůli automatizaci zmizí manuální povolání. **V historii průmyslové revoluce vždy začala větší nerovností, kterou následovalo období zásadních politických a institucionálních změn.** Průmyslová revoluce, která začala na začátku 19. století, vedla zpočátku k ohromné polarizaci bohatství a moci. Následovalo skoro sto let změn, včetně rozšiřování demokracie, vzniku odborů, postupného zavádění daní a rozvoje sítí sociálního zabezpečení. Ale také revolucí a válek! Z hlediska dělníků začal být prospěch z první průmyslové revoluce, která započala v druhé polovině osmnáctého století, plně pocíťován v produktivitě a ve mzdách až v druhé polovině devatenáctého století, tedy po sto letech.

Stephen Hawking v rozhovoru pro britský deník The Guardian uvedl v roce 2018, že **„informační technologie vytvoří privilegovanou vrstvu obyvatel, které na nich neskutečně zbohatnou, leč dokáží poskytnout práci pouze velmi malému procentu lidí, protože**

těch, kteří by byli schopni v této sféře pracovat, je jako šafránu. Neměli bychom se snažit před tímto vývojem strkat hlavu do písku, protože je navzdory své sociální destrukci nevyhnutelný.“ **Dále Hawking uvedl: „Rozvoj technologií, které v budoucnu nahradí jak manuální profese, tak i střední třídu, učiní z práce vzácný statek, na něj budou mít monopol pouze vysoce vzdělané a kreativní skupiny obyvatel, což přinese novou vlnu nezaměstnanosti a s ní související globální ekonomickou nerovnost.“** Nemáme ostatně již delší dobu pocit, že střední třída oslabuje namísto toho, aby se stala klíčovou vrstvou obyvatel?

Guvernér anglické ústřední banky (Bank of England) Mark Carney na jaře 2018 na konferenci Canada Growth Summit varoval, že ztráta pracovních příležitostí v důsledku automatizace může vést k vzestupu marxismu: „Marx a Engels začnou zřejmě znovu být relevantní (...) Jestliže zaměníte dnešní počítačové platformy za textilní továrny, strojovou výuku za parní stroje, Twitter za telegraf, máte přesně tutéž dynamiku, jaká existovala před 150 lety, kdy Karel Marx psal svůj Komunistický manifest.“⁴⁴ Hovoří o dynamice změn a reakcích na ně. Ostatně kdesi v Německu byl nedávno postaven nový pomník Karlu Marxovi. Guvernér Anglické banky dále upozornil, že vznikají známky likvidace velkého množství pracovních příležitostí, protože pracovníci se střední kvalifikací zjišťují, že jejich práci nyní dokáží dělat počítače. Zdůraznil: „Existuje rozpor v očekávání lidí. V průzkumech veřejného mínění vyjadřuje 90 % občanů přesvědčení, že jejich práci automatizace nezlikviduje, ale 90 % ředitelů podniků si myslí přesný opak“.

Prohlubování nerovnosti

Vzestup umělé inteligence a vysoce technologických strojů zřejmě vyvolá obrovské nerovnosti mezi silně kvalifikovanými pracovníky, kteří budou mít prospěch z tohoto technologického rozvoje, a ostatními, kteří budou neúčastí na tomto rozvoji diskriminováni. **Polarizace společnosti bude vyžadovat postupné (ale paralelní) změny redistribuční mezi bohatými a chudými (státem vynucené solidární plnění) zejména cestou daní. Neošetřit tento vývoj a každý odklon od synchronního řešení by znamenaly zvyšování sociálního napětí až do zkratu – sociálního konfliktu.** Generační přenos chudoby by vrátil civilizaci o 100 let zpátky. Otázka je, zda bude růst daní dobrovolně akceptován a zda již není neúměrná disparita vývoje příjmů u různých skupin v Česku aktuálním tématem. Není současný vývoj průměrných příjmů v Česku, kdy se příjmově odtrhlo hlavní město (a některé profese) a zaostávají kraje, již prvním signálem pro změny? Nečekáme pasivně na vzrůst napětí a závažný konflikt? Nepředjímá ho dostatečně jasně sílící napětí v řadě vyspělých zemích?

Ne všichni se ale shodují na tom, že nás roboti připraví o práci. Přípouštějí, že v příš-

tích 10 až 15 letech bude v USA významné procento pracovních míst nahrazeno robotizací. Uvádějí také, že do zhruba 30 let dokáže automatizace nahradit více než 50 % dovedností v naprosté většině současných povolání. Americká konzultační skupina Cognizant uvažuje, že zároveň vznikne 21 milionů nových pracovních míst jako přímý důsledek nových technologií. Nabízí ukázky nových profesí.⁵ Uvádí, že v budoucnu se budeme mnohem více věnovat seniorům. Přestane se prý tolik bát o osobní data – naopak, budeme je sami a ochotně zpeněžovat. Nová povolání, která mají přímý vztah k člověku, jsou označována pojmy jako komunikační společník, architekt rozšířené reality, fitness kurátor, zdravotní údržbář, makléř osobních dat, digitální krejčí, finanční kouč, kurátor vzpomínek, manažer volného času, manažer dalšího vzdělávání a výcviku, manažer „užitečných aktivit“ a další.

Pojetí těchto povolání odráží názor, že bude zapotřebí více pracovníků v zaměstnáních, která vyžadují vyšší emocionální inteligenci, vzdělání a výcvik: v sektorech, jako je sociální péče, rekreační průmysl a volný čas. Velké šance na zachování prý mají povolání, která vyžadují vyšší podíl nerutinních nebo kreativních dovedností (renovace, služby a osobní péče, výzkum, vzdělávání, vedení lidí, design). Avšak ani takové vymezení již není jednoznačné, neboť umělá inteligence se už tvořivě osvědčila i ve výzkumu.

Sociální práce do popředí?

Pozoruhodné je, že většina výše vymezených možných nových povolání bude vyžadovat kompetence, jaké jsou typické pro sociální práci. Bude proto patrně nezbytné promyslet novou dimenzi sociální práce. Ta v Česku stále ještě není kodifikována, a přitom 13 let platí zákony, které pojem sociální práce používají. Její definice by mohla pomoci vyjasnit leccos spojeného se zmíněnými novými povoláními.

Důsledky pandemie covidu-19 otvírají mnoho nových kruciólních témat a v mnoha směrech akcelerují dosavadní vývoj. Digitalizace vzdělávání, home office a další. Dosavadní prosperita evropské civilizace umožňuje rozvíjet lidem řadu aktivit, které „nejsou nezbytné“, jsou projevem „blahobyti“ a touhy po sofistikované seberealizaci. Ovšem jejím předpokladem je stabilní úspěšná příjmová bilance. Existence oněch postmoderních potřeb vytváří prostor pro zaměstnanost v rozsahu celých odvětví. Avšak když je stabilita narušena, zmíněné potřeby se nenaplní, a to s dalekosáhlými důsledky. Pádným příkladem je vynucené poznání mnohých, že není „nezbytné“ jezdit na dovolenou do zahraničí. Tím padá část odvětví cestovního ruchu a jsou příjmově ohroženy další skupiny lidí, tedy i jejich možnost uspokojovat jiné „zbytné“ potřeby. To zbaví práce další a další lidi. Kde se to zastaví? U možnosti uspokojovat i potřeby „nezbytné“?

Po první průmyslové revoluci přikázal stát lidem „nepojist všechno“ a pojistit se na stáří (aby se o ně nemusel později starat). **Nepříjde doba, kdy bude vhodné se podobně povinně pojistit proti ztrátě zaměstnání, příjmu a sociálního statusu? Aby stát nemusel – výrazněji než dosud – podporovat dokonce i zaměstnavatele?** Ostatně proč by měl stát zachraňovat zaměstnanost v soukromých firmách proplácením části mezd? Protože jinak by musel nezaměstnané podporovat v plné výši? **Není někde chyba? Nechybí v systému nějaký článek? Povinné pojištění v podnikání?**

České reálie

Vraťme se ale k České republice. Pokud jde o tuzemskou nezaměstnanost, lze vyslovit poměrně odlišná očekávání. Nezaměstnanost nebude, nezaměstnanost bude, nebo bude malá. Závažnost a délku nápravy důsledků pandemie lze ještě těžko odhadnout. Také proto, že se okolo zaměstnanosti a nezaměstnanosti hraje jakási podivná hra. Vedle skutečně nezaměstnaných je 640 tis. lidí na předčasném důchodu a jejich počet roste. **Ti by měli být buď nezaměstnaní, nebo invalidní důchodci. Dobrovolně odešli do závislosti na sociální dávce, na úkor těch, kteří si svůj úděl dosloužili až do konce. Není to skrytá nezaměstnanost hrazená z penzijního fondu? Nejsou to například oni chybějící řemeslníci?**

Historie „má dlouhé prsty“, může se opakovat strukturální i regionální distribuce nezaměstnanosti, ale nelze vyloučit zcela nové rozmístění a povahu nezaměstnanosti. Nové sociální a ekonomické aktivity mohou vzniknout účelově, na „zelené louce“. Velkým problémem je „vlastnická mánie“ českého obyvatelstva – touha bydlet ve svém. Bydlí tak již 82 % obyvatel, a to bude omezovat územní mobilitu za prací.

Jakkoliv se predikce často rozcházejí, shoda, která jde napříč všemi závěry, je, že se dramaticky zvýší nároky na změnu kvalifikace zaměstnanců. Lze zřejmě očekávat problém nedostatečných kvalifikací, ale také kvalifikací nadbytečných. Mnoho dnešních aktivit nahradí umělá inteligence a tyto kvalifikace budou k ničemu. Změna kvalifikace může ale vést k významné změně sociálního statusu. **Předpokládá se změna životních trajektorií a střídání období vzdělávání, situace „mimo zaměstnání“, období nového vzdělávání a období nového pracovního angažmá. Často i opakování těchto fází života.** To ovšem znamená bezprecedentní změny v oblasti základního (startovacího) a dalšího (doplňovacího) vzdělávání. Profily absolventů bude třeba zcela změnit. Startovací vzdělání by mělo vést ke kompetencím vlastní aktivity, odolnosti, soběstačnosti, tvořivosti, toleranci k neúspěchům a schopnosti se trvale vzdělávat. Když to neuchopí včas školství se všemi „svobodami a nezávislostmi“ univerzit, vytvoří se systém takového vzdělávání na zelené louce, respektive již se v průmyslu reálně vytváří.

To si vyžádá nové aktivity státu, zaměstnavatelů a postupně se nepochybně bude měnit i role obce. **Na situace „mimo zaměstnání“ bude nutné uplatnit jiné pojetí nezaměstnanosti: nikoliv jako dehonestující a hmotně devastující kritickou sociální událost, ale jako objektivní situaci a prostor pro změnu kvalifikace a vzdělání.** To vyvolá potřebu kvalitativně jiného schématu zabezpečení – nikoliv lidí postižených ztrátou práce nedostatečnou podporou deklasovat. Lze předpokládat také nutnou aktivitu a spoluúčast samotných pracovníků. Budou kladeny větší nároky na zaměstnance ohledně jejich časové i prostorové flexibility – to bude mít dopad na formy a organizaci práce, flexibilitu v pracovních vztazích a flexibilitu v systému odměňování. Jaká bude nová povaha zaměstnání 250 let po zrušení nevolnictví? Pracovní poměr? U koho? Při souběžném výkonu několika pravidelných i nahodilých prací – nebo nově „užitečných aktivit“? Nenahradí jednou pracovní poměr ochota a pohotovost být přizván k práci? Již dnes údajně pracuje v Česku nemalý podíl lidí na základě pracovních vztahů, které zákoník práce (ještě) vůbec nezná, jako například skupinové zaměstnání, porfoliová práce, práce za poukázky a další. Bude to velká historická výzva pro pracovní zákonodárství a připočítáme-li i reálně očekávané sebezaměstnávání, „užitečnou aktivitu“, práci pro obec apod.

Nová rizika

Nová doba přináší také nová rizika. Prvním je vysoká závislost na digitálním světě, která může být destruována hackingem. Hacking je už regulérním byznysem, stačí říct, jaký typ útoku a proti komu si chcete objednat. Obecně má kyberkriminalita vzrůstající tendenci oproti obecné kriminalitě. Roční obrát kyberkriminality je zhruba 1,5 bilionu dolarů.⁶ To je 22násobek státního rozpočtu ČR. **Ponechd slepá plná závislost na informačních technologiích a jejich producentech zvyšuje zranitelnost významných systémů, např. závislosti na elektrině.**

Druhým rizikem je, že robotické systémy (umělá inteligence) v obchodě, právu, pojištnictví a bankovníctví se už samy učí velmi rychle. Nejen rutinní činnosti, ale i analýzy dat, z nichž jsou schopny předvídat chování lidí. Je znám případ chatbota, tedy komunikačního robota v USA, který musel být po pár hodinách vypnut, neboť s tím, jak se učil postoj lidí, s nimiž hovořil, začal vysílat nenávistné věty vůči feministkám a inklinoval k radikalismu. Robot například v jím navrhovaných rozhodnutích dopředu předpokládal, že u černochů je větší pravděpodobnost recidivy a úvěrového rizika než u bělochů. Jedna finanční instituce do testovacího provozu nasadila systém využívající strojové učení, který určoval kreditní skóre jednotlivých klientů. Ale tento systém začal postupně některé klienty prokazatelně diskriminovat – na základě pohlaví, náboženství a rasy.

Nadšené čekání na umělou inteligenci má tedy také své limity. Co její nekorektní rozhodnutí? Nevíme, proč rozhodla tak, jak se rozhodla. A to už je velký současný problém lidstva. Budeme provozovat systémy, případně dokonce kritické systémy tak, že je lidé nebudou moci kontrolovat? A pokud ano, bude nutné vždy velmi jasně stanovit, co je ještě akceptovatelné chování takového systému. Nejspíše bude nutné najít konkrétní problémové oblasti a dohodnout se, co akceptovatelné je, a co není, což bude velmi složité i s ohledem na kulturní a historické odlišnosti různých zemí. **Umělá inteligence nezná humanismus a politickou korektnost. V milisekundě zanalyzuje veškerou literaturu světa o problému a navrhne řešení.** Může třeba zjistit, že další léčba nemá smysl. Koho vybere automat řídicí automobil za oběť v situaci neodvratitelné havárie? Budeme umět něco umělé inteligenci zakázat?

Závěr

Autoři se velmi často shodují v obavách, že vlády mohou selhat v reakci na vývoj, přípravu a realizaci potřebných kroků. Předpokládá se potřeba včasných, adekvátních změn, které by synchronně řešily nově vznikající problémy a nerovnovážné situace. Otázkou je také, zda a kým budou oba procesy – rušení (mizení) zaměstnání a vznik

nových – synchronizovány. Všichni autoři hovoří o nevyhnutelném růstu sociální polarizace společnosti. To bude mít zásadní důsledky pro oblast sociální politiky. **Nezačneme-li synchronně řešit nové proporce solidárního plnění (např. daněmi), povede to k růstu sociálního napětí s kritickými důsledky.** Česko se po první vlně koronavirové pandemie a po jejím lidsky úspěšném zvládnutí nachází v nové situaci. Mnoho někdejších úvah se ukázalo jako reálný fakt, mnohé role, vztahy, možnosti se projevily. **Některé institucionální vztahy a role ukázaly na svou slabost a nepatřičnost. Po desetiletích „zmenšování státu“ se od něj očekávaly zázraky.** Provedla se řada kroků vratných i nevratných. Vznikly nové otázky. Některé tendence zesílily. Některé atributy charakterizující 4. průmyslovou revoluci se uplatnily více a dříve, než se očekávalo. To vše by mohlo být zdrojem akcelerace celé společnosti a státu. Za jediného předkladu. Že bude provedeno pečlivě a objektivně vyhodnocení zkušeností a z těchto poznatků budou – bez přehnaných politických šarvátek – formulovány strategické záměry státu.

- 1 World Economic Forum (WTE), The Future of Jobs: Report 2018. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf.
- 2 ManpowerGroup, Hledají se lidé: Roboti vás potřebují. 2019, [tent/uploads/2020/02/Revoluce-dovednost%C3%AD-4.0-v%C3%BDsledky-pr%C5%AFzkum_FINAL-FINAL-1.pdf.](https://www.manpowergroup.cz/wp-con-

</div>
<div data-bbox=)

- 3 Úřad vlády České republiky, Výzkum potenciálu rozvoje umělé inteligence v České republice: Souhrnná zpráva. 10. prosince 2018, <https://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/aktualne/AI-souhrnna-zprava-2018.pdf>.
- 4 Drury, C., Mark Carney warns robots taking jobs could lead to rise of Marxism. The Independent, 14. 4. 2018, <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/mark-carney-marxism-automation-bank-of-england-governor-job-losses-capitalism-a8304706.html>.
- 5 Šrámek, P., Zde je 21 pracovních míst, která pro lidi vytvoří umělá inteligence. Flowee, 26. 2. 2018, <https://www.flowee.cz/vize2050/lide/3824-zde-je-21-pracovnich-mist-ktera-pro-lidi-vyvtvori-umela-inteligence>.
- 6 Rozhovor s Alešem Špidlou, prezidentem Českého institutu manažerů informační bezpečnosti (ČIMIB). Security magazin, 3. 12. 2018, https://www.security-magazin.cz/security/hacking-je-uz-regulernim-byznysem-staci-si-riect-jaky-typ-utoku-si-chcete-objednat-rika-odbornik-na-kyberbezpecnost-ales-spidla-1404061980.html?fb_comment_id=1905860332845202_1906056682825567.

Ing. Petr Víšek

(pevisek@seznam.cz) je vědeckým pracovníkem VÚPSV, v. v. i., a externím učitelem na Katedře sociální práce FF UK, obor sociální politika. Hlavním objektem jeho zájmu je nastavení dávkových systémů v oblasti podpory rodin s dětmi.

Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR a Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR vyhlašují

MP SV

12.
Týden
sociálních služeb

Sítíme v tom společně

5.-11. října 2020

Partneři Týdne sociálních služeb ČR

Armáda spásy ČR | Asociace veřejně prospěšných organizací ČR | Diakonie ČCE | Hlavní město Praha | Jihočeský kraj | Jihomoravský kraj | Karlovarský kraj | Královéhradecký kraj | Liberecký kraj | Město Prachatice | Národní rada osob se zdravotním postižením ČR | Olomoucký kraj | Pardubický kraj | Plzeňský kraj | Slezská diakonie | Statutární město Brno | Statutární město Ostrava | Středočeský kraj | Ústecký kraj | Unie zaměstnavatelských svazů ČR

Mediální partneři

sociální služby

Listy sociální práce

sp

ZAMy

FÓRUM sociální politiky

PRÁVNÍ DĚČE

1

1

můžeš

deník

město